

A TÖRTÉNETI ALKOTMÁNY MINT ALAPTÖRVÉNYI VÍVMÁNY

CSEVÁR NÓRA
doktoranda (KRE ÁJDI)

Absztrakt

A tanulmány azt a célt tűzte ki, hogy megpróbálja bemutatni az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdésének összefoglaló értelmezését. Továbbá azt kívánja az Olvasó elé tárni, hogy beszélhetünk-e alkotmányjogi vívmányokról a vizsgált körben. Ennek következtében a tanulmány kitér az Alaptörvény és Alkotmány közti megkülönböztetés lényeges lépcsőinek, a történeti alkotmánytan és a Szent Korona tan különbözőségeinek, illetve az alkotmányértelmezés alapjainak ismertetésére egyaránt. Kiinduló pontként elfogadva, hogy a történeti alkotmány vívmányait az új Alaptörvény alkotmányértelmezési elvnek minősíti.

Magyarország Alaptörvényének R) cikke világossá teszi, hogy az alkotmányozó számolt azzal, hogy az Alaptörvény értelmezésre szorul, és ez az értelmezés nem mechanikus munka: az értelmezéshez szempontokat is ad. Nem elegendő azonban pusztán az Alaptörvény szövegét vizsgálni, emellett a szöveg „mögé kell látni”, feltárva, hogy az milyen kontextusban működik, hogyan képes érvényesülni a jogrendszeren belül, s végül, hogy „az Alaptörvény alkalmazása milyen lehetséges következményekkel és tényleges változásokkal járhat.”¹

Kulcsszavak: alkotmányjog, jogtörténet, Alaptörvény, Alkotmány, történeti alkotmány

THE HISTORICAL CONSTITUTION AS A CONSTITUTIONAL ACHIEVEMENT

Abstract

The study attempts to present a summary interpretation of Article R. paragraph (3) of the Basic Law. Furthermore, I would like to present to the Reader whether we can talk about constitutional achievements. As a result, the study covers the essential stages of the distinction between the Basic Law and the Constitution, the differences between historical constitutionalism and the

1 CSINK Lóránt – FRÖCHLICH Johanna: *Egy alkotmány margójára. Alkotmányelméleti és értelmezési kérdések az Alaptörvényről*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012, 7; 9.

doctrine of the Holy Crown, as well as the foundations of constitutional interpretation. The new Basic Law classifies the achievements of the historical constitution as a principle of constitutional interpretation.

Article R.) of the Basic Law of Hungary makes it clear that the constitution maker expected that the Basic Law needs interpretation, and that this interpretation is not a mechanical job: it also gives aspects that need interpretation for the interpretation. It is not enough to simply examine the text of the Basic Law, in addition, it is necessary to „see behind” the text, revealing the context in which it operates, how it can prevail within the legal system, and finally, „what possible consequences and actual changes the application of the Basic Law may entail.”

Keywords: constitutional law, legal history, Basic Law, Constitution, historical constitution

Előszó

Jelen tanulmányom kizárólag jogtörténeti megközelítéssel kívánja feltárni az alkotmányjogi vívmány egyik elemét, a történeti alkotmányt. A választott téma részletes kidolgozásához vezető út kiindulópontjaként először indokolt a kapcsolódó alapfogalmak, illetve a jogi környezet vázlatos ismertetése.

1. Az alkotmány fogalmának meghatározásai

Az alkotmány számtalan fogalmi meghatározása közül kiemelek néhányat, amelyek a fogalom jelentéstartalmát leginkább adhatják.

Egyrészt a jogrendszer alapvető, meghatározó ágazata, amely a politikai rendszer alkotmányos berendezkedését, a szuverenitás gyakorlását, az állami hatalom fő szerveinek működési rendjét (elnök, országgyűlés, kormány, bírói szervezet, ügyészség, önkormányzatok), alapvető szabályait foglalja magába. Továbbá az állampolgárok alapvető jogait és kötelezettségeit tartalmazza, valamint jogilag megalapozza a magánjogi viszonyokba való állami-jogalkotói beavatkozás elveit, irányait. Másrészt az alkotmány szövege alapján működő alkotmányos-politikai rendszert értjük alatta, azaz *„az egész alkotmányos kultúrát, amely az alkotmány tágabban vett fogalmába tartozik.”*²

2 CSINK – FRÖCHLICH i.m. 15.

Az alkotmány egy „*olyan alapító-formáló aktus*”³, amelynek léte egy konkrét, alkotmányozó döntésre vezethető vissza. „*Az állam által intézményesített politikai erő feltételezi a jogközösségbe integrálódott társadalmat, amely az alkotmány által nyeri el legitimitását.*”⁴ Az állam az alkotmány által „*biztosítandó legitimitás révén nyeri el működési és igazolási keretét*”.⁵

Az alkotmányokat különböző szempontok szerint különböztethetjük meg. A megkülönböztetés alapja lehet a fajta szerinti elhatárolás, miszerint az alkotmány lehet kartális és történeti. A történeti és kartális alkotmány közötti különbségek feltárása segít a fogalmak tartalmi megértésében.

2. A kartális és a történeti alkotmány közti különbségek

A *kartális (írott) alkotmány* egy vagy több alkotmánylevélből áll, keletkezésének időpontja ismert. A jogforrási hierarchia élén áll, létrejötté a forradalmi, radikális alkotmányfejlődésre jellemző.

Alkotmányjog területét együttesen lefedő kódex, de nem szükségszerű, hogy az összes alkotmányjogi rendelkezést magába foglalja [pl.: részkérdéseket házaszály, választójogi törvény is tartalmazhat]. Többszöri módosítás útján hosszú történelmi időszakokon át érvényesülhet, nem kifejezetten van normaalkotó szerepe a szokásjognak. Az alkotmányozó és a törvényhozó hatalom szétválhat egymástól. Stabilitása különféleképpen biztosítható (ma Magyarországon a minősített többség egyetértésével és akaratával lehet alkotmányt megalkotni vagy módosítani.)⁶

A történeti alkotmány többféle normából áll (írott és íratlan), elsőként jelenik meg, mivel az állam és jogrend megalakulásával egy időben formálódik ki. Időben elkülönülve, egymástól függetlenül jönnek létre az elemei. Az alkotmányt különböző szintű jogforrások alkotják.

Létrejötté az úgynevezett kompromisszumos alkotmányfejlődésre jellemző, szokásjogban él és változik. Mindig csak új jogszabályok születnek, azok váltják fel a korábbiakat, illetve lépnek a régiék helyére, tehát a korábbi szabályok megszüntetésére, hatályon kívül helyezésére kifejezetten nem kerül

3 BROGYOVA András: *Az alkotmánybíráskodás elmélete*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó - MTA Állam és Jogtudományi Intézete, 1994, 42-43.

4 BADURA Péter: *Staatrecht. Systematische Erläuterung des Grundgesetzes*. 4. Kiadás, München, 2010, 12.

5 CSINK – FRÖCHLICH i.m. 16.

6 Forrás: SALAMON László: *Az alkotmány két fajtája: a történeti és a kartális alkotmány*. <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/512112/file/Az%20alkotm%C3%A1ny%20k%C3%A9t%20fajt%C3%A1ja%202020141205.docx> (2023. 12. 06.)

sor. (példaként lásd az 1222-es Aranybulla 31. cikkelyét, ami az ellenállási jog szabályait tartalmazta és az 1687. évi IV. törvény megszületéséig nem szüntették meg.)

„*Sarkalatos törvénynek*” is nevezték,⁷ amely hagyományosan az államelmélet legfontosabb szabályainak gyűjteménye volt, a trónörökléstől kezdve. A történeti alkotmány „*stabilitása a társadalmi elfogadottságától függ, megtestesíti az alkotmány jogát*”.⁸ A történeti alkotmány ismerete segítséget adhat az „*alkotmányjogi intézményrendszer természetének megértéséhez*.”⁹

Magyarországnak a kommunista diktatúra alkotmányának létrejöttéig történeti alkotmánya volt, majd 1949. augusztus 20. napjától 2011. december 31. napjáig hatályban lévő jogszabály, a *Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény* időszaka ezt a folyamatot megszakította. A történeti alkotmány jellegéből adódóan képes biztosítani a jogfolytonosságot. Magyarország történelmében azonban bekövetkezett egy jogfolytonossági hiány, ezen időszakra vonatkozóan keletkezett űrt képes és hivatott betölteni, mint egy szubszidiárius jelleggel a Szent Korona-tan. Erre tekintettel szükséges a történeti alkotmány és a Szent Korona-tan egymáshoz való viszonyának vizsgálata.

3. A történeti Alkotmány és a Szent Korona-tan viszonya

Magyarországon a történeti alkotmányon belül a Szent Korona-tan lényegadó jellemzője, hogy a nemzet függetlenségének, „*végső soron az ország szuverenitásának folytonos alapjaként érvényesült*.”¹⁰

A történeti alkotmány a vérszerződésben kifejeződő sajátos magyar hatalomszemlélet és a keresztény államfelfogás együttes érvényesülését jelenti, középpontjában a katolikus vallás felvételével összekapcsolt Szent Korona tannal, ami Werbőczy István *Hármaskönyvében* [Tripartitum] először kapott kifejezést.¹¹ A népszuverenitás elvének legitimációs szerepét a második

7 A sarkalatos törvény fogalma a magyar jogban a rendszerváltás után jelent meg újfent. Régen a kartális alkotmány mellett létező alkotmányerejű, illetve az azokat később felváltó kétharmados törvények megnevezésére szolgált. Napjainkban ez utóbbit értjük alatta.

8 Forrás: Salamon Lászlóval (OGY Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának elnöke) készült 2012-es riportom alapján levont következtetésem.

9 SALAMON i.m. 2.

10 CSINK - FRÖHLICH i.m. 121.

11 Forrás: ZÉTÉNYI Zsolt: *A történeti alkotmány, Magyarország ősi alkotmánya*. Budapest, Magyarországért Kulturális Egyesület, 2010, 51. <https://mek.oszk.hu/20000/20027/20027.pdf> (2023. 12. 06.)

világháború előtt a magyar közjogi gondolkodásban Werbőczytól származó Szent Korona-tan töltötte be, amely az „*isteni legitimációra alapozta az állami hatalomgyakorlást.*”¹²

Egyes értelmezések a történeti alkotmányt a Szent Korona tannal azonosítják. Talán azért is került így a köztudatba, mert a magyar történelmi alkotmány kifejezés az 1920-as években erősödött meg, mint eszmerendszer, a Szent Korona-tan jellemzője. A magyar történelmi alkotmány megtestesítőjeként jelenik meg. „*A történelmi Magyarország és a történelmi alkotmány a Szent Korona-tan szerint szinkron fogalmak.*”¹³

A Szent Korona egy olyan erkölcsi személyiség, amelyben az egyes nemzet-részek egésszé válnak; a nemzet teljességét és egységét hivatott szimbolizálni. Egy meghatározott területet és lakosságát különleges állami létbe helyezi.

A Szent Korona tana szerint az államhatalom a nemzeté, amely a kormányzást megosztja a királlyal. Király és nemzet együtt teszik ki a Szent Koronát. „*A magyar alkotmányjogi-közjogi rendszerben a Szent korona tana az a gondolatrendszer, amely mintegy abroncsként fogja össze az alkotmányos eszmékről szóló elmékedéseket.*”¹⁴ Magyarország történelmét nem lehet megérteni a „*Szent Korona misztériumának és közjogi tanának tanulmányozása nélkül, hiszen a Szent Korona-eszme határozta meg a magyar politikai életet évszázadokon át.*”¹⁵

A magyar alkotmány egészen a XIX. század közepéig rendi alapon nyugodott. A Szent Korona testét tevő nemzet rendekre tagozva vett részt a közhatalom gyakorlásában. „*A nemesség kiváltságos helyzetének megszüntetése és a jobbágyság felszabadítása 1848-ban alkotmányunk rendi jellegét megszüntette és az állampolgárok jogegyenlőségét biztosította.*”¹⁶ Megváltozott azonban a helyzet, amikor a közjogi irodalomban 1867 után kifejlődő „*alkotmánytörténeti irodalom hatása alá került és annak eredményeit kezdte dogmatikájába beilleszteni.*”¹⁷

A Szent Korona-tan és a történeti alkotmány példát adhat arra, hogy bizonyos közösségi magatartások, hatalomgyakorlási alapszabályok és elvek a történelmi múlt ismeretlen mélységeibe visszanyúlóan határozhatják meg egy

12 RIXER Ádám: A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartalmai. *Jogelméleti Szemle*, 2011/3, 1-12. <https://jesz.ajk.elte.hu/rixer47> (2023. 12. 06.)

13 ZÉTÉNYI i.m. 49.

14 MEZEY Barna: *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 1995, 207.

15 ZÉTÉNYI i.m. 50.

16 EGYED István: *Az ezeréves magyar alkotmány*. Budapest, Légrády Testvérek, 1941, 249-250.

17 ECKHART Ferenc: *Jog-és alkotmánytörténet*. In: HÓMAN Bálint (szerk.): *A magyar történetírás új útjai*. Budapest, 1931, 279.

közösség gondolkodásmódját. Emellett egyesíti a kereszténységet és magyar alkotmányosság jegyében más eltérő vallásúak célját és mondanivalóját.

A Szent Korona-tan valódi jelentését vizsgálva, kikerülhetetlen a szuverenitás kérdésköre. A tan egyik döntő értéke az, hogy azokban az időszakokban is kifejezett egy meghatározó szuverenitás-igényt, amelyekben az állami függetlenség, az állami önrendelkezés objektív módon, jelentős mértékben hiányzott. A szuverenitás pontos fogalma máig sem meghatározott, *„mert a globalizáció, integráció hatásai folyamatosan, eltérő intenzitással alakítják ahhoz való viszonyunkat.”*¹⁸ A Szent Korona-tan rugalmassága¹⁹ minden körülmények közt biztosította az ország szuverenitása visszaszerzésének lehetőségét, illetve a közjogi hagyományaihoz való visszatérést. A történeti alkotmánynak ez a fajta nyitottsága tette lehetővé, hogy évszázadok alatt gazdag tartalommal egészüljön ki és maradjon fent.

A történeti alkotmány egyik központi intézménye évszázadokon át a Szent Korona volt, doktrínája pedig a Szent Korona-tan, amely a közhatalom gyakorlására vonatkozó alapelvek egy részét foglalta sajátos egységbe. Mindazonáltal a történeti alkotmány a Szent Korona-eszméhez képest szélesebb, illetve más jelentést hordoz. Tartalmát az elsősorban a közhatalom gyakorlására, illetve a Magyar Királyság függetlenségére vonatkozó, alkotmányos jelentőségűnek tekintett, történetileg eltérő időpontokban létrejött (alap- vagy sarkalatos) törvények, oklevelek, valamint a hasonló tárgyú és alkotmányos jelentőségűnek tekintett szokások jelentik. Ezek sohasem kerültek rögzítésre egy vagy több, kapcsolódó alkotmánylevélben, s az alkotmány tényleges tartalma történeti jellegének megfelelően korszakról korszakra változott.

A történeti alkotmány egyik legnagyobb erénye rendkívüli rugalmassága volt, amely nemcsak azt tette lehetővé, hogy különböző korokban magyarázza vagy igazolja az uralkodói, rendi-nemesi jogokat és hatalmat, vagy 1848 után a polgári jogegyenlőség alapjait, hanem gyakran arra is alkalmas volt, hogy olyan igényt teremtsen a hatalomgyakorlás legitimitására, amely valóságos politikai erőként jelentkezett, s sokszor valóban képes volt a központi vagy uralkodói hatalom korlátozására.

Kétségtelen, hogy az „ezeréves” alkotmány fennmaradása, folytonosságának elismertetése gyakorta hallatlan kreativitást igényelt a hazai közjogászoktól, ám ez nem homályosíthatja el a hajlékonyságból eredő praktikus előnyöket. *„A történeti alkotmány keretei kellően rugalmasak voltak ahhoz, hogy azok*

18 RIXER i.m. 4.

19 A Szent Korona-tan mindig képes volt az egyedi körülményekhez igazodva a nemzeti szuverenitáshoz való jog alátámasztására.

között lehessen megoldani a királyi hatalom folytonosságát az uralkodóházak kihalása után is, hogy a választott királyságot az örökletes monarchia váltsa fel, hogy létrejöjjenek rendi intézmények, vagy hogy megvalósuljon a polgári átalakulás. Változékonysága mellett azonban voltak olyan elemei, részei, amelyeket mindig is állandónak tekintettek, s melyek nélkül nem lehetett, illetve nem érdemes Szent Korona-tanról beszélni.”²⁰

Összefoglalva a Szent Korona-tan és a történeti alkotmány viszonyát, a Szent Korona-tan alapvető jellemzőinek, tartalmának ismeretében lényeges megállapítani, hogy a történeti alkotmány fogalma, bármely megközelítés hívei is vagyunk, semmiképpen sem azonosítható a Szent Korona tanával. A történeti alkotmány lényegesen átfogóbb, szélesebb kört foglal magában, amelynek egyik állandó és alapvető eszmei alapkövét alkotja a Szent Korona-tan.

4. Alkotmányosság

Az alkotmány fogalmi meghatározásától szükséges elkülöníteni az alkotmányosság fogalmát, amely a karta gyakorlati megvalósulását jelenti. Az alkotmány szabályozási tárgyai közé tartozik az alkotmányos alapértékek és a közérdek meghatározása, illetve az államiság, az alkotmány és az alkotmányosság védelme. Az alkotmányosság nem más, mint az alkotmánynak megfelelő állami hatalomgyakorlás.

Az alkotmányosság három legfőbb (alap)követelménye:

- a) Mindenekelőtt a legfontosabb, hogy az államnak demokratikus elveken nyugvó alkotmánya legyen.
- b) Elengedhetetlen továbbá, hogy az államhatalom minden szerve, és azok minden tevékenysége mindenben egyezzen az alkotmánnyal. A jogrend minden normája formailag és tartalmilag álljon összhangban az alkotmánnyal.
- c) Szükséges az is, hogy az állam gondoskodjon az alkotmányvédelemről, magának az alkotmánynak, mint jogi dokumentumnak a védelméről. Az állam intézményesen köteles gondoskodni az alkotmány sértések megszüntetéséről speciális és nem speciális alkotmányvédő szervek útján.

Az alkotmányosság további követelményeiként határozhatók meg az alábbiak:

- a) Népszuverenitás, amely akkor valósul meg, ha a választójog széleskörűen tud kifejeződni és ütközhetnek vagy hatnak egymásra a különböző politikai irányzatok, csoportérdekek, helyi közösségi, foglalkoztatási érdekek.

20 SZENTE Zoltán: A historizáló alkotmányozás problémái - a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben. *Közjogi Szemle*, 2011/3, 1.

- b) Hatalmi ágak elválasztása, amely szerint törvényhozói, bírói, végrehajtói hatalom elválasztva, kölcsönösen együttműködve működik.
- c) Jogállamiság, ahol a polgár ki tudja számítani cselekedeteinek következményét, mindent a törvények szabnak meg és a jogbiztonság érdekében az állam is a törvényeknek van alávetve.
- d) Jogegyenlőség, miszerint a jogokat azonosan biztosítják és a kötelezettségek viselése az emberi méltóság sérelme vagy indokolatlan megkülönböztetések nélkül megy végbe.
- e) Alapvető emberi jogok intézménye, amely egy általános alkotmányos elv, amelynek érvényesülése ellenőrizhető.

5. Az alkotmány funkciói

Az alkotmány szabályozási tárgyát követően röviden ismertetném a legfontosabb funkcióit, melyek a következők:

1. Legitimációs, amely a politikai rendszert és állami főhatalmat testesíti meg.
2. Deklaratív, jogilag a társadalom gazdasági és politikai berendezkedésének alapintézményeit foglalja magába.
3. Védelmi funkció, amely a társadalmi rendre, a vállalkozás szabadságára, a politikai intézményekre terjed ki.
4. Alapjogok biztosítása, amely az állampolgárok gazdasági, szociális és kulturális jogait, politikai és szabadságjogait, illetve azok korlátait és biztosítékait vonja magába.
5. Diszkrimináció tilalma, amely az állampolgárok egyenjogúságát jelenti.
6. Szuverenitás, ami megerősíti a nemzetközi szerződések és az államok közti együttműködés alapelveinek tiszteletben tartását, kinyilvánítja az államterület sérthetetlenségét, rendelkezik a felségjelvényekről.
7. Szabályozza a kormányformát: itt jelenik meg a kormányzás szervezete, kormányzati szervek feladatai, hatásköre és felelőssége.
8. Megállapítja a közigazgatást: funkciói, szervezete, törvényességi felügyelete kerül meghatározásra.
9. Biztosítja a helyi autonómiát: a helyi és területi önkormányzatok önállóságát, helyi közösségek működését.
10. Rögzíti a hatalommegosztás elvét, azon belül is az igazságszolgáltatás körében a bírói szervezet felépítését, a bírói függetlenséget, a törvényesség érvényesülésének biztosítékait.
11. Meghatározza az alkotmányosság védelmét, az alkotmány megtartásának jogi biztosítékait.

6. Alkotmány - Alaptörvény egymáshoz való viszonya

Az Alaptörvény és az Alkotmány viszonyát többféleképpen lehet meghatározni, különbözőségük kimutatható. Ennek azért is van különös jelentősége, mert Magyarország történetében első ízben az alkotmányjogi szabályok alaptörvény elnevezés alatt kerültek elfogadásra.

A nemzetközi gyakorlatban azokat a szabályokat, amelyek az alapvető jogokat és az állam működését szabályozó, a jogrend többi törvényétől az elfogadás módjában különböző alapvető szabályokat foglalják össze, Alkotmánynak szokták nevezni. Ahol ettől eltérnek – mint például Németországban – ott ennek valamilyen elvi oka van. [Németország esetében az ok az ország megosztottsága volt, az újraegyesítés után pedig már nem akartak változtatni.] Azzal, hogy a magyar alkotmányt megalkotói „alaptörvénynek” nevezték, szintén üzeni akartak. Az elnevezés értelmezésének egyik lehetséges megoldása, hogy a jogalkotó azt sugallja, hogy az „Alkotmány” több, mint a törvényalkotó által elfogadott Alaptörvény, mivel a valódi Alkotmány a történeti alkotmány és az alaptörvény együtt.²¹

A megkülönböztetés a hatályos jog fogalma alapján egyértelmű: az Alkotmány az 1949. évi XX. törvény 1989. évi XXXI. törvénnyel alapjaiban elvégzett revíziója eredményeként létrejött, majd több tíz módosítással megváltoztatott szövege, amely 2011. december 31-éig volt hatályban, mint a magyar belső jogrend alapja. Az Alaptörvény pedig az Alkotmányt felváltó, 2012. január 1-jén hatályba lépett új alkotmány.²²

Az alkotmány az 1949 előtti magyar történeti hagyomány szerint több, különböző korokban megfogalmazott dokumentumból, a joggyakorlatból, szokásjogból, gyakran íratlan, de közösen vallott elvekből, a jogirodalom munkáiból álló gyűjtemény. Mivel Magyarországnak 1949-ig nem volt kartális alkotmánya, az alkotmány kifejezés a fent vázoltakat fedte le. Az 1949. évi XX. törvény kisajátította, eredeti történeti jelentésétől megfosztotta az alkotmány kifejezést. [Megjegyzem, tartalmi értelemben sem volt modern alkotmánynak tekinthető, mert nem felelt meg sem az emberi jogok tiszteletben tartásának, sem a demokrácia, illetve a hatalmi ágak elválasztása elveinek sem.]

Magyarország alkotmányának a neve az Alaptörvény. A német és a finn alkotmány is az Alaptörvény kifejezést használja.²³

21 Forrás: Hack Péterrel készült 2012-es riportom alapján levont következtetésem.

22 Forrás: Varga Zs. Andrással készült 2012-es riportom alapján levont következtetésem.

23 Forrás: Osztovits Andrással készült 2012-es riportom alapján levont következtetésem.

„Az új címnek nincs jelentősége, historizálási oka van. Elképzelhető olyan verzió is, hogy a minta a német (eredetileg nyugat-német, 1949-es) Grundgesetz volt, mely – elnevezésében is – szakítani kívánt a weimari alkotmány örökségével, hiszen annak talaján kerülhetett sor Hitler hatalomra jutására” – vélekedik Móré Sándor.²⁴

A történeti alkotmánynak meghagyja az alkotmány fogalmat az R.) cikk (3) bekezdésében, amely annak vívmányait foglalja magába. Ezen értelmezést elfogadva Magyarország alkotmánya helyett, az alaptörvény kifejezést használja, amely a hatályos jogot foglalja magába. Ennek következtében, hogy ti. az új dokumentum az alaptörvény elnevezést kapta, az nem él vissza az alkotmány szó történelmi fogalmával.

7. Lehet-e jogfolytonossági problémáról beszélni az Alaptörvény kontextusában?

Erre a kérdésre érintőlegesen a történeti alkotmány fogalmi meghatározása körében már korábban utaltam. A jogfolytonossági probléma megértéséhez segítséget adhatnak az előzetesen megfogalmazódó kérdésfeltevések. Mitől új egy alkotmány? Mikor kezdődik egy alkotmányos korszak? Hogyan valósulnak meg ezek az Alaptörvényben?

A történeti alkotmány és az írott alkotmánytörvények közt éles a különbség e téren. Az ún. ezeréves magyar alkotmány mindig új alapvető törvényekkel folyamatosan bővül és alakul, mert a régi részei aktualitásukat elveszítik. Az Alaptörvény ugyan kimondja, hogy a történeti alkotmány vívmányaira tekintettel kell értelmezni, de ez alatt természetesen csak a ma használható vívmányokat érti. A vívmányok kezdeti, kiindulási időpontjai tekintetében a jogtudósok különböző álláspontot foglalnak el. Többek között Sólyom László szerint ezek 1990 óta alakultak ki. Az Alkotmánybíróság pedig azóta úgynevezett történeti alkotmányt ír. A jogértelmezőnek tehát nem a *Pragmatica Sanctio*-hoz vagy Szent István törvényeihez kell fordulnia. Míg mások szerint található sokall régebb óta érvényesülő általános, jelenkorban is érvényesülő jogelvek, jogintézmények. A lényeg, hogy a történeti alkotmány ma már elavult rendelkezései alapidokumentumként fennmaradnak, s attól függetlenül, hogy nem helyezték hatályon kívül azokat, újbóli alkalmazásukra azonban a mai ember jogi értékrendbe illeszkedésük hiánya miatt soha többé nem kerülhet sor.

24 Forrás: Móré Sándorral készült 2012-es riportom alapján levont következtetésem.

Míg az írott, úgynevezett kartális alkotmánynál a hatálybalépés időpontja meghatározott, amelyben a régi alkotmány hatályát veszti. Ugyanakkor az írott alkotmány is követi a társadalmi igényeket, így a történeti alkotmányhoz hasonlóan az alkotmányos kultúra²⁵ folyamatos.

Az alkotmányhoz való hűség biztosítja az alkotmány folytonosságát, azaz a jogfolytonosságot. Az alkotmány módosítását csak törvényes úton, alkotmányos eszközökkel lehet elérni. A forradalmi eszközökkel való megvalósítása csak akadályozhatja az alkotmány érvényesülését, de nem szünteti meg az érvényét. Így a jogfolytonosságot és a jogi intézményeket helyre lehet és helyre kell állítani, és onnan folytatni, ahol abbamaradt. Ez jelenti a történeti alkotmány továbbélését.

A jogfolytonosság megszakítása a közjogi hagyományok tekintetében az 1849-1867-es időszakban annak köszönhető, hogy az ország a kiegyezés után nem volt szuverenitása teljes birtokában. A Szent Korona tana szolgálta a visszatérés alapját. Mivel a Szent Korona tana nem hatálytalanítható, így a jogfolytonosság elve sem. Éppen ezért lett *„a jogfolytonosság garanciája a Szent Korona-tan hatálytalaníthatatlansága.”*²⁶ A történeti alkotmánnyal való végleges szakításnak túnt az 1919-es Tanácsköztársaság, amikor közzétették az Ideiglenes Alkotmányt, majd azt alkotmánynak el is fogadták.

A történeti alkotmánynak előfeltétele a jogfolytonosság követése, mivel csak ott működhet, ahol van kapcsolódás a szokásjogi alkotmányfejlődéssel, és az alkotmányos kontinuitás töretlen.

Megkülönböztethetünk alaki és anyagi jogfolytonosságot. Az alaki esetében az alkotmányt csak arra feljogosított tényezők, az alkotmányban meghatározott módon, a törvényes úton változtathatják meg, a változtatás tartalmától függetlenül. Az anyaginak pedig a meglévő intézményekből, alkotmányos berendezkedésből, az alkotmány fejlődési irányából kell kiindulnia, biztosítva a szerves fejlődést.²⁷

Az Alaptörvényünk Átmeneti rendelkezésének 5. cikkében a következőket olvashatjuk:

„Az Alaptörvény hatálybalépése nem érinti a hatálybalépése előtt alkotott jogszabályok, kibocsátott közjogi szervezetszabályozó eszközök és állami irányítás egyéb jogi eszközei, meghozott egyedi döntések, valamint vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek hatályát.”

Ezt összevethetjük a Nemzeti Hitvallásban megfogalmazottakkal:

25 Az alkotmányos jogi kultúrára tanulmányomban nem térek ki.

26 Kocsis István: *A Szent Korona tana*. Budapest, Püski Kiadó, 1995, 8-14.

27 CSINK - FRÖHLICH i.m. 126.

„Nem ismerjük el az 1949. évi kommunista alkotmányt, mert egy zsarnoki uralom alapja volt, ezért kinyilvánítjuk érvénytelenségét.”

Komoly vita bontakozott ki az alkotmányjoggal foglalkozó jogtudósok közt a tekintetben, hogy az 1949-es alkotmány hatályon kívül helyezéséről kellett volna-e rendelkezni az Alaptörvényben. Azok álláspontját osztom, akik szerint a Nemzeti Hitvallásban az 1949-es alkotmány érvénytelenségének kinyilvánítása miatt, az nem tekintendő alkotmánynak, így hatályon kívül helyezésére sem volt szükség. Az Alaptörvény történeti alkotmányhoz visszanyúló hagyománya pedig biztosítja, hogy egyedi jogi aktus nélkül az új hatályba lépése lerontja a régiéket, helyükbe lépnek az új szabályok.

Mindazonáltal, ha az Alaptörvény R cikkének (3) bekezdését jobban megvizsgáljuk, rájöhetünk, hogy a jogfolytonosság jelen van. Hiszen a vívmány kifejezéssel utal arra, hogy az előre vivő dolgokat, az időtállóan értékes intézményeket vagy szabályozásokat érti ez alatt. Ugyan a jogalkotó nem sorolja fel taxatív, hogy mik tartoznak ide, de ez a jogértelmező feladata, azaz az Alkotmánybíróságé.²⁸

A jogfolytonosságot igazolja, hogy az Alaptörvény az alkotmány legfőbb ismérveinek megfelel.

Az alkotmányfejlődést szabályozás nélkül elősegítő eszköz az alkotmányértelmezés. A jog egyik legfontosabb privilégiuma a *fejlődőképesség*. A benne foglalt rugalmasság abból fakad, hogy a jogalkotó egy természetszerűleg nyitott eszköz – a szöveg – révén kifejezett „*alkalmazási felhatalmazást*” adott a jogalkalmazónak arra, hogy a benne foglalt jelentéstartalmat az állampolgárok legkülönlegesebb eseteire nézve érvényesítse. Az alkalmazhatóság feltételeinek hiánya az értelmezés révén egy bizonyos fokig kiküszöbölhető.

Az alkotmányértelmezés gyakran *sajátos érvelést igényel*, sajátos tárgyának jellemzői miatt:

1. az alkotmány normahierarchia csúcsán helyezkedik el,
2. önigazoló norma, érvényességéhez nem kell másik igazoló norma,
3. elvont, absztrakt szabályokat tartalmaz,
4. legitimációs és integratív funkciót kell betöltenie, amely a benne foglalt rendelkezések feltétlen érvényesülése folytán a jogrend védelmét célozza.²⁹

Az alkotmány értelmezésének mibenléte egy bizonyos alkotmányfelfogás függvénye.³⁰ Az alkotmány nem csak a normahierarchia csúcса, hanem a

28 DARÁK Péterrel készült 2012-es évi riportom alapján levont következtetésem.

29 CSINK - FRÖHLICH i.m. 69.

30 TAKÁCS Albert: A jogértelmezés alapjai és korlátai. *Jogtudományi Közlöny*, 1993/3, 121.

társadalmi együttélés kerete is. Egy tisztán jogi dokumentum, amelynek a legerősebb normatív érvényesülési ereje van. Több alapelv típusú normát foglal magába, feltételezve, hogy a jogvitáknak – végső soron – ezek alapján lehet megoldása. Ettől magasabb norma nem létezhet, ezért az értelmezésnek visszavezethetőnek kell lennie az alkotmány szövegére. Így a jogon túli, erkölcsi vagy társadalmi normára való hivatkozás nem megengedett. Az alkotmányértelmezés során érvényesített többletérvek az alkotmány önigazoló és önvédő karakteréből következnek.

Az Alaptörvény egyik nagy előnye, hogy tömör, szabatos, és összefoglalt ismereteket közvetít a közösségi létszintek legalapvetőbb és megkerülhetetlen elveiről.³¹ A hétköznapi ember a legtöbb esetben csak akkor akarja megismerni a jogot, ha „az elfogadott értékek és mindennapiság közt szakadék keletkezik”.³² Emiatt is alakulhatott ki az a kormányzati törekvés, hogy 2012. január 1-én hatályba lépő Alaptörvényből minden állampolgár kapjon kézhez egy példányt.

Záró gondolatok

Van-e létjogultsága annak a felvetésnek, hogy Magyarországnak nincs kartális alkotmánya, hiszen az Alaptörvényt a történeti alkotmány vívmányai szerint kell értelmezni? Erről szó sincsen. Magyarországnak igenis kartális alkotmánya van, amely magán hordozza a történeti alkotmány egyes jellemzőit. Mint már fentebb említettem, az 1949. évi XX. törvényünk előtt csak történeti alkotmányunk volt.

A történeti alkotmánnyal kapcsolatos idegenkedés egyik forrása, hogy ez a hagyomány nem csak a jogi gyakorlatból, hanem a jogfelfogásból is kiveszett, aminek ideológiai oka van. A kommunista és a túlhajtott liberális rendszer a múlt teljes eltörlését tűzte ki céljául. Ekkor kerültek elő a történeti alkotmánnyal kapcsolatban a feudalizmust, az avíttas múltat emlegető vádak, így erre hivatkozva akarták lecserélni az emberi viszonyokból leszűrt tapasztalatokat a pozitivista jogfelfogásra. A társadalom ennél bonyolultabb. Az új alkotmánnyal éppen a pozitivista szemléletmód kizárólagosságából való kilépés volt a cél, abból, amiből az elmúlt húsz évben az Alkotmánybíróság is többször kilépett.

A történeti alkotmány nem merev, könnyen módosítható. Az Alaptörvényünk a jogforrasi hierarchia csúcsán helyezkedik el és a legrugalmasabb alkotmányok közé tartozik, mivel a jelenlévő országgyűlési képviselők két-

31 RIXER i.m. 4.

32 LÁNYI András: *Az írástudók áru (vá vá)lása*. Budapest, Magvető, 1988, 10-11.

harmada fogadhatja el az alkotmánymódosító indítványt.³³ A rugalmas alkotmány elfogadásával elérhetjük, hogy a jövőben erősebb eszközökkel tudjuk a problémákat megoldani.

A magyar jogrendszer tetején egy egységes írott jogi dokumentum, az Alaptörvény áll. A jogszabályok a hierarchikus rendben alatta vannak, és azzal összhangban kell lenniük. A történeti alkotmányra hivatkozás az Alaptörvény által kiemelt jogértelmezési segédelv. Az Alaptörvény formális értelemben megfelel a modern demokratikus európai kartális alkotmányok kritériumainak, azonban a magyar jogirodalmi hagyományban az alkotmány szó foglalt, azt csak bitorolta az 1949. évi XX. törvény. Ennek az újraélesztett alkotmányfogalomnak szélesebb értelmében az alkotmány magában foglalja az Alaptörvényt, de egyben nem sajátítja ki az alkotmány szót. Az Alkotmánybíróság nevének megtartása nem tévedés, hanem tudatos alkotmányozói törekvés volt, mert az Alkotmánybíróság mostantól nem csak az Alaptörvényt, hanem annak explicit felhatalmazása alapján az alkotmányt, pontosabban a történeti alkotmány vívmányait is értelmezi. „Az Alaptörvény elnevezés azt sugallja, hogy a kartális alkotmány csak része a magyar Alkotmánynak, amelynek ennek megfelelően a történeti alkotmány az alapja”.³⁴

Az Országgyűlés által végül választott megoldás azért nagyszerű, mert felülemelkedik a vagy-vagy megoldáson: a történeti alkotmány mögöttes hermeneutikai „feltámasztásával” alapot és háttérrel ad a tételes jog csúcsára helyezett Alaptörvényben. Ha modellezni akarjuk, olyan, mint egy homokóra: alul van a tételes jog, annak csúcsán (a homokóra dereka) az Alaptörvény, felül pedig a történeti alkotmány, amely az Alaptörvényen keresztül épül be (újra) a tételes jogba. Kétségtelen persze, hogy az így felfogott történeti alkotmánynak része az elmúlt huszonkét év, az 1989 és 2011 közötti időszak jogfejlődése, így az ideiglenes Alkotmány és annak vívmányai is.³⁵

Az új Alaptörvény egy szerződés, amely a magyar emberek életének minden egyes pontjára kiterjed, és amelyben a magyar emberek szerződnek a közös ügyeiket irányító intézmények megbízására, egymás közti közösségi viszonyaik rendezésére.³⁶ Az alkotmányt visszahelyezték társadalmi funkciójába, az ország legfontosabb dokumentumának szerepébe.

33 MÓRÉ Sándorral készült 2012. es évi riportom alapján levont következtetésem.

34 HACK Péterrel készült 2012. es évi riportom alapján levont következtetésem.

35 VARGA Zs. Andrással készült 2012. es évi riportom alapján levont következtetésem.

36 CSEVÁR Nóra: Az Alaptörvény és a történeti alkotmány. *Jogelméleti Szemle*, 2012/2, 213-214.